

- cal approaches to language typology 20-3. Berlin: Mouton de Gruyter.
- NEV2 = *Näytteitä etelävepsästä II*. Eripainos aikakauskirja »Suomen» V jakson 4. osasta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1925.
- NÄKVM = *Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista*. Keränneet E. N. Setälä ja J. H. Kala. Julkaissut ja suomentanut E. A. Tunkelo apunaan Reino Pelto. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 100. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1951.
- SAUKKONEN, PAULI 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I. Johdanto. Adverbaali infinitiivi*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 137. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- STASSEN, LEON 1985: *Comparison and universal grammar*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ve Luuk. = *Evangelii Lukan mödhe*. Kodv-painduz. Stokgol'm: Biblijan kändmižen institut 1996.
- WT = *Meije Issanda JEsusse KRistusse Wasne Testament / Echh Jummal Pöhä Sönnä / Kumb Perräst ISSANDA JESUSSE KRISTUSSE Sündmist pöhist Ewangelistist nink Apostlist om ülleskirjotetu (1686)*. Näköispainos. Toimittaneet Urmas Sutrop, Mati Hint, Kristiina Ross & Toomas Väljataga. Eesti Keele Sihtasutus 2001.
- YLIKOSKI, JUSSI 2005: Puhekielen morfologisten ja semanttisten innovaatioiden tutkimusnäkyymiä — esimerkkinä suomen *tekeen-* ja *tekees-*tyyppiset verbimuodot. – <http://cc.oulu.fi/~jylikosk/puhekielen.pdf>. [Pohjautuu Språkets funktion 3 -symposiumissa (Åbo Akademi 25.–26.5.2004) pidettyyn samannimiseen esitelmään.]

EPÄSUORAA ETENEMISTÄ TUTKIMUS NYKYSUOMEN EPÄSUORAN REITIN VERBEISTÄ

Jari Sivonen *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005. 196 s. ISBN 951-746-679-X.

Liikeverbien semantiikkaa koskevassa viimeaikaisessa kognitiivisessa ja kielitypologisessa kielentutkimuksessa on kiinnitetty runsaasti huomiota siihen, millaisia seikkoja verbit voivat itse liikkeen lisäksi ilmaista. Tällaisia seikkoja ovat ainakin liikkeen tapa sekä liikkeen suhde implisiittiseen lokaatioon (lähtökohtaan tai määränpäähän). Esimerkiksi verbit *ontua* ja *hoippua* tai *kieriä* ja *vieriä* kuvaavat liikkumisen lisäksi liikkeen tapaa, verbit *saapua* ja *poistua* taas suhteuttavat liikkumisen tiet-

tyyn lokaatioon, liikkeen lähtökohtaan tai määränpäähän. Olennainen liikeverbien merkityspiirre on myös se liikeväylä eli reitti, jota pitkin liike etenee. Reittinä voi toimia autonomisesti olemassa oleva väylä (*Pekka vaelsi polkua pitkin*), tai reitti voi olla epäautonominen, tiettyssä tilanteessa esiintyvä ainutkertainen liikerata (*Pekka vaelsi metsässä*). Eri liikeverbit myös spesifioivat reittiä eri tavoin: jotkin verbit ovat tässä suhteessa hyvin skemaattisia (esim. *liikkua*), toiset taas spesifioivat reitin muo-

don hyvinkin tarkkaan. Jälkimmäistä tyyppiä edustavat ainakin sellaiset verbit, jotka ilmaisevat liikkeen etenevän epäsuorasti, esimerkiksi *kaarrella*, *kaartaa*, *kiemurrella*, *kierrellä*, *kiertää*, *koukata*, *luikerrella*, *luovia*, *mutkitella*, *puikkelehtia*, *pujotella*, *pyörtää*, *risteillä*, *sahata* ja *sukkuloida*.

Mainitut viisitoista epäsuoran reitin verbiä ovat Jari Sivosen väitöskirjatutkimuksen aiheena. Verbien merkitystä erityisesti niiden ilmaiseman reitin muodon kannalta tarkastellaan väitöskirjassa kognitiivisen kieliopin teorian avulla, ja työn pääantina onkin verbien semantiikasta esitetty kognitiivisen kieliopin mukainen kuvaus. Sivonen toteaa, että kognitiivisen kielitieteen piirissä harjoitetussa liikeverbien merkityksen tutkimuksessa liikeväylän suuruuden tai epäsuoruuden ilmaiseminen on tähän saakka pysynyt lähes tutkimattomana alueena. Näin ollen voi hyvin sanoa, että Sivosen työ täyttää yhden aukon verbi-semantiikan tutkimuksessa.

Tutkittavat verbit on valikoitu *Suomen kielen perussanakirjasta* lähinnä niistä annettujen merkityksenselitysten sekä sanakirjan esimerkkilauseiden perusteella; tutkimuksen varsinaisena aineistona ovat Kielipankin tekstit. Sivonen huomauttaa, että sanakirja ei useinkaan suoranaisesti mainitse jonkin verbin kuvaavan epäsuoraa liikettä, vaan verbien merkitystä kuvataan esimerkiksi antamalla merkityksenselitykseksi jokin toinen epäsuoran liikkeen verbi. Verbien valikoinnissa tekijän omalla intuitiolla ja tulkinalla on siten ollut keskeinen osa. Sen rajan vetäminen, mikä verbi ilmaisee epäsuoraa liikettä, ei olekaan aina yksiselitteistä. Sivosen tutkimuksessa esimerkiksi *luikerrella* on luokiteltu epäsuoran liikkeen verbiksi, vaikka 'luikertelemista' voisi hyvin ajatella myös liikkeen tavaksi; verbit *hoippua* ja *horjahdella* taas jäävät tutkimuksen ulkopuolelle. Muitakin rajatapauksia vilahdelee siellä täällä: esi-

merkiksi *poukkoilla*-verbi mainitaan alaviitteessä (s. 19), mutta sitä ei kuitenkaan ole otettu tutkimukseen mukaan, vaikka perusteluja toisenkinlaiseen ratkaisuun olisi helppo löytää.

Sivosen työn johdanto- ja teoriaosa (luvut 1–3) on varattu tutkimuskohteen rajaamiselle ja erityisesti kognitiivisen kielioppi-teorian esittelylle, jossa painottuvat verbien kuvausta koskevat näkemykset. Teorialuvun (luku 3) alussa on ansiokasta pohdintaa aitoon kielenkäyttöön perustuvan tekstikorpuksen ja toisaalta tutkijan kielitajun varassa etenevän merkitysanalyysin suhteesta. Sivonen korostaa, että merkityksen tutkimus perustuu aina viime kädessä tutkijan kieli-intuitioon, myös silloin, kun käytetään korpusta tutkimusaineistona. Kognitiivisen kielioppiteorian esittelyosa on asiantuntevasti kirjoitettu ja helppolukuinen. Se toimiikin hyvänä johdatuksena aihepiiriin sellaiselle lukijalle, joka ei alaa syvällisesti tunne. Kognitiivista kielitiedettä tuntevalle ja alan fennistisiin väitöskirjoihin tutustuneelle lukijalle se sen sijaan ei tarjonne paljon uutta. Sivosen työn voi luokitella kognitiivista kielitiedettä edustavien fennististen väitöskirjojen joukossa selvästi langackerilaiseen valtavirtaan kuuluvaksi, sillä muunlaista teoriataustaa ei juuri pohdita eikä sillä täydennetä kuvausvälineistöä.

Epäsuoran reitin verbien varsinainen tarkastelu (luku 4) etenee alaluvuittain verbi tai kaksi kerrallaan. Käsittelyssä selvitetään erikseen kunkin verbin käyttöä objektiivisen (konkreettisen) liikkeen, abstraktin liikkeen sekä subjektiivisen liikkeen ilmauksissa. Esimerkiksi verbi *kiemurrella* kuvaa objektiivista liikettä lauseessa *Käärme kiemurteli portaiden alle*, abstraktia liikettä lauseessa *Oikeuden istunnossa syytetty kiemurteli irti syytteestä* ja subjektiivista liikettä (lähinnä pitkänomaisen olion staattista sijaintia) lauseessa *Polku kiemurtelee syväle metsään*. Kunkin verbin konkreettista

perusmerkitystä eli objektiivisen liikkeen merkitystä havainnollistetaan tyyppillistä liikerataa esittävilla kuvioilla. Abstrakti ja subjektiivinen liike kuvataan sitten suhteessa verbin objektiivisen liikkeen merkitykseen.

Verbien ilmaisemien eri liiketyyppien sekä niiden välisten suhteiden kuvaaminen on Sivosen työn kiinnostavinta antia. Verbien abstraktien merkitysten pohjautumista niiden objektiivisen liikkeen merkityksiin ja liikkeen prototyypiseen muuttu- jaan (liikkuvaan oloon) Sivonen pohtii monipuolisesti. Tietyn verbin objektiivisen liikkeen merkityksiin saattaa esimerkiksi sisältyä konnotaatioita, jotka motivoivat verbin ilmaisemia abstraktin liikkeen merkityksiä. Näin verbi *luikerrella* saa abstraktin liikkeen verbinä usein negatiivisia konnotaatioita (*Syytetty luikerteli irti syyteestä*), minkä Sivonen esittää osaltaan motivoituvan verbin objektiivisen liikkeen käytöstä (*Käärme luikerteli pensaikkoon*) ja sen kuvaaman liikkeen tyyppilliseen muuttu- jaan eli matelijaan tai käärmeeseen liittyvästä negatiivisesta kulttuurisesta arvotilanteesta.

Mielenkiintoinen havainto on sekin, että eri liiketyyppien välillä on huomattavia verbikohtaisia eroja: tietyt verbit suosivat selvästi abstrakteja merkityksiä (esim. verbien *luovia*, *sahata* ja *pyörtää* esiintymistä yli puolet edustaa abstraktia liikettä), toisilla verbeillä tällaista käyttöä ei esiinny juuri lainkaan (verbeillä *kaartaa* ja *pujotella* abstrakteja käyttöjä on alle 10 prosenttia esiintymistä), ja osa verbeistä on puolestaan erikoistunut ilmaisemaan nimenomaan subjektiivista liikettä (verbien *kiemurrella* ja *mutkitella* esiintymistä yli puolet).

Sivosen esittämät liikeverbien merkitystä kuvaavat kaaviot ovat karkeita ja pelkistettyjä, kuten tekijä itsekin toteaa, ja niiden sisältönä on lähinnä verbin kuvaaman liikkeen reitti. Intuitiivisesti kaaviot tuntu-

vat oikeaan osuvilta. Toisaalta monissa kohdin voi kyllä kysyä, onko eri verbien kuvaamissa liikeradoissa nähtävissä oletetun kaltaisia eroja (esimerkiksi epäsuoraan liikkeeseen liittyvien suunnanmuutosten jyrkkyydessä) ja miten nämä erot ilmenevät verbien konkreettisissa käyttöympäristöissä.

Epäsuoran reitin verbejä käsitellään Sivosen työssä paitsi yksitellen myös yleisempinä merkitysryhminä, ja tämä näkökulma korostuu tiivistelmäluvussa 5. Esimerkiksi aspektin suhteen epäsuoran reitin verbit voikin jakaa kahteen pääryhmään, joista toiseen kuuluvat verbit ilmaisevat rajattua (*kaartaa*, *koukata*) ja toiseen kuuluvat rajaamatonta (*kiemurrella*, *pujotella*) tilannetta. Eräät verbit taas ovat aspektiltaan kaksikasvoisia: esimerkiksi verbi *kiertää* voi ilmaista joko rajattua (*Hän kiersi talon*) tai rajaamatonta tilannetta (*Hän kiersi taloa*). Etenkin aspektiltaan rajatut verbit esiintyvät luontevasti liikkeen kohdetta ilmaisevan tulosijaisen määritteen kanssa (*Auto koukkasi pihalle*; *Hän kiersi talon taakse*), kun taas aspektiltaan rajaamattomat verbit suosivat olosijaisia paikanilmauksia (*Vaeltaja kierteli metsässä*). Tilanteen aspektuaalinen rajattuus ei kuitenkaan aina merkitse liikkeen päättymistä tiettyyn lokaatioon: esimerkiksi lauseessa *Len tokone koukkasi Oulun kautta* tilanne on kyllä temporaalisesti rajattu ('koukkaus' suoritetaan), mutta liikeväylä ei ole spatiaalisesti rajattu.

Epäsuoran liikkeen verbit eroavat toisistaan myös siinä, suhteutuuko niiden ilmaiseva eteneminen reitin varrella sijaitsevaan kiintopisteeseen vai ei ja mikä tällaisen kiintopisteen tehtävä kokonaistilanteessa on. Esimerkiksi verbit *kiertää*, *luovia*, *pujotella*, *sahata* (liikeverbimerkityksessään) sekä *sukkuloida* ilmaisevat selvästi liikkeen suhteuttamista pistemäisiin lokatioihin. Nämä lokaatiot voivat olla joko

väisteltäviä ESTEITÄ (*Pekka kiertää kalja-
baarit kaukaa, Tarjoilija luovi pöytien vä-
listä, Vene luovi satamaan*) tai sitten ETAP-
PEJA, joissa liikkuja käy vuorotellen ja joi-
den välillä liike etenee (*Pekka kiertää kalja-
baareissa valittamassa elämänsä ankeutta,
Lossi sahaa saaren ja mantereen välillä,
Diplomaatti sukkuoi pääkaupungista toi-
seen*).

Tyypillisesti liikeverbin yhteydessä kiintopistettä ilmaistaan lokaalisella adverbiaalilla (paikallissijamuodolla tai adpositiorakenteella), mutta joskus myös objektilla. Vaikka epäsuoran liikkeen verbien joukossa selvän enemmistön muodostavatkin intransitiiviset verbit (esim. *kiemurrella, mutkitella, puikkelehtia*), niihin kuuluu myös verbejä, joita voidaan käyttää transitiivisesti (esim. *Pekka kiertää taloa, Lossi sahaa saaren ja mantereen väliä*). Transitiivisessa käytössä voi ajatella olevan kyse käsitteistyksestä, jossa liikkeen kiintopiste (se mihin liike suhteutetaan) esitetään samalla toiminnan kohteena ja tilanteen vaikutuksenalaisena osallistujana. Tällainen vaikutuksenalaisuuden merkitys lienee erityisen vahvaa silloin, kun tilanne totaaliobjektia käyttämällä voidaan esittää jopa lopputulokseen johtavana: *Pekka kiersi talon, Sirkusseurue kiersi koko maan*.

Jo edellä mainittua ETAPIN käsitettä Sivonen hyödyntää myös transitiivisuuden kuvauksessa: hän olettaa, että esimerkiksi *kiertää*-verbin intransitiivisen (*kiertää rintamalla*) ja transitiivisen käytön (*kiertää Suomea*) välillä olisi sellainen ero, että intransitiivilauseessa muuttujan reitti olisi »tasalaatuinen» eikä siinä erotettaisi erillisiä pysähdyspaikkoja, kun taas transitiivilause nimenomaan nostaisi esille tällaisia implisiittisiä etappeja, joissa liikkeen muuttuja käy liikkeen aikana. Etapin käsitteen käyttö tässä merkityksessä ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta; ainakin Sivosen esimerkkien perusteella se tuntuu oletukselta,

jota ei voi todentaa jos ei suoranaisesti kumotakaan — intuitiot siitä, liittyykö lauseisiin tällainen vaiheittaisuuden merkitys, eivät käyne yksiin. Nähdäkseni luontevampaa olisi varata etapin käsite kuvaamaan eksplisiittisesti monesta osasta koostuvaa kiintopistettä, siis sellaisiin tapauksiin, joissa kiintopistettä ilmaistaan monikkomuodolla (*Hän kiersi kauppoissa ~ kauppoja*) ja joissa liike kiistatta etenee useiden kiintopisteiden välillä. Transitiivisen ja intransitiivisen käytön eroksi voisi taas esittää sen ajatuksen, että transitiivinen lause (joka edustamansa lausekonstruktion skemaattisen merkityksen kautta kytkeytyy muihin transitiivilauseisiin) esittää kiintopisteen jonkinlaisena toiminnan kohteena, intransitiivilause taas puhtaammin paikkana. Liikeverbinkin yhteydessä objekti ilmaisisi siten eräänlaista kohdetta, johon toiminta vaikuttaa, ja tämä toiminta voidaan muun muassa objektin sijaa vaihtelemalla esittää joko keskeneräisenä tai loppuun saatettuna. Esimerkiksi lause *Kauppaedustajamme kiertävät parhaillaan Suomea* esittää Suomen selvemmin toiminnan kohteena kuin lause *Kauppaedustajamme kiertävät parhaillaan Suomessa*, joka esittää Suomen ensisijaisesti toimintapaikkana.

Muutamissa kohdin verbien merkityserojen kuvaus intuition varassa tuntuu kyseenalaiselta. Ilmaiseeko esimerkiksi *koukuta*-verbi todella jyrkempää poikkeamaa suoralta liikeradalta kuin muut epäsuoran liikkeen verbit, ja näkyykö tämä jotenkin myös aineiston esimerkeistä? Entä onko *puikkelehtia*-verbin merkityksessä todella mukana liikkujan vaihteleva näkyvyys ulkopuoliselle katsojalle, ja mikä ylipäättään tällaisen ulkopuolisen katsojan status eri verbien kuvauksessa on (onko se esim. langackerilainen »käsitteistäjä»?). Milloin katsojan näkökulma voidaan olettaa tällä tavoin ulkopuoliseksi, milloin se samastuu tilanteen jonkin osallistujan näkökulmaan, ▷

ja milloin tilannetta taas seurataan lintu-
perspektiivistä (kuten Sivosen piirtämissä
kuvioissa)?

Jari Sivosen väitöskirja herättää lukijas-
sa lisäkysymyksiä ja houkuttelee pohdintoi-
hin, paikoin kiistelemäänkin tekijän kans-
sa. Kirjaa voi pitää kelpo väitöskirjatyönä:
se on tutkimus järkevästi rajatusta, tekijän
omin sanoin »sopivan kokoisesta» kielen-
ilmioistä, jota tarkastellaan onnistuneesti
valitulla metodiikalla. Työ käsittelee tutkit-
tavaa ilmiötä kattavasti, monipuolisesti ja
laajaa aineistoa hyväksi käyttäen. Ennen

kaikkea epäsuoran liikkeen eri verbien
merkitysten käsittelyn yhtenäisyys luo työ-
hön viimeistellyn vaikutelman. Esitystaval-
taan työ onkin huolellisesti viimeistelty ja
sujuvasti kirjoitettu, ja sitä on miellyttävä
lukea. Tutkimus syventää varmasti fennis-
tiikan tietämystä suomen kielen liikever-
beistä, joita ei nimenomaan liikeradan
(epä)suoruuden kannalta ole aiemmin sys-
temaattisesti tutkittu. ■

TUOMAS HUUMO

Sähköposti: tuomas.huumo@utu.fi

SYSÄYS, SAATTO VAI AAVISTUS?

Michaela Pörn *Suomen tunnekausatiiviverbit ja niiden lausemaiset täydennykset*. Helsinki: Suo-
malaisen Kirjallisuuden Seura 2004. 166 s. ISBN 951-746-658-7.

Michaela Pörn väitteli 5. marraskuuta
2004 aiheenaan suomen kielen tun-
nekausatiivit ja niiden lausemaiset täyden-
teet. Tutkimuskohteen valinta saattaa ensi
näkemältä tuntua yllättävältä: miksi tarttua
uudelleen aivan äskettäin käsiteltyyn aihe-
piiriin? On nimittäin kulunut vain muuta-
ma vuosi siitä, kun Helsingin yliopistossa
tarkastettiin Mari Siiroisen väitöskirja *Kuka
pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunne-
verbien kieliooppia ja semantiikkaa* (2001).
Myös siinä keskeisenä huomion kohteena
olivat suomen tunnekausatiiviverbit.

Kummasteluun ei kuitenkaan ole syy-
tä, sillä Pörn ohjaa tutkimuksensa aivan
toiseen suuntaan kuin Siirainen. Mari Si-
roinen käsitteli myös muita tunneverbejä
kuin kausatiivisia, ja hänen huomionsa koh-
distui sekä verbien semanttisiin piirteisiin
että syntaktiseen ja tekstuaaliseen käyttäy-

tymiseen. Michaela Pörn taas ottaa aineis-
tokseen vain tunnekausatiivit, mutta lukee
niihin varsinaisten tunneverbien lisäksi
myös tuntemusta ilmaisevat verbit. Itse
asiassa juuri näiden kahden ryhmän välis-
sä kulkee vedenjakaja, jonka vaikutuksia
hän haluaa selvittää.

Psykkistä tunnetta ilmaisevia verbejä
Pörn nimittää pakkaus-verbeiksi (nimitys
tulee siitä, että ne ovat hänen mukaansa
PAKollisesti KAUSatiivisia). Vastaavasti
fyysistä tuntemusta ilmaisevat verbit ovat
valinnaisesti kausatiivisia eli valkkaus-ver-
bejä. Pakkaus-verbejä ovat esimerkiksi
*harmittaa, hermostuttaa, hävettää, ilahdut-
taa ja pelottaa*, valkkaus-verbejä taas *itket-
tää, janottaa, laulattaa, oksettaa ja pyörryt-
tää*. Yhteistä on se, että kummankin ryhmän
verbit sisältävät CAUSE-funktion. Valk-
kaus-verbeissä se on valinnainen, mutta